วารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆส ปริทรรศน์
Journal of MCU Palisueksabuddhaghosa Review
ISSN : 3057-1952 (ONLINE)

ปริวรรต แปล และศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์ติปิฎกบาลีอภิธาน (วา – วิธุรชาตก)

Transliteration Translation and Analysis of The Tipitakapāliabhidhāna (Vā – Vidhurajātaka)

พระมหาสุฌาน สุธโช (พีรยวีรกุล)
Phramaha Sujhan Sudhajo (Peerayaweerakul)
E-mail: Sujhanpeerayaweerakul@gmail.com
เวทย์ บรรณกรกุล
Wate Bunnakornkul
E-mail : wetban@hotmail.com
อำพล บุดดาสาร
Amphon Buddhasarn
E-mail : amponbuddasarn@gmail.com
พระมหาโกมล กมโล
Phra Mahakomol Kamonlo
E-mail: Pali.2015Kamaro@gmail.com

Received: *August 16, 2025* **Revised:** *September 25, 2025*
Accepted: *October 8, 2025*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ (1) เพื่อปริวรรตคัมภีร์ติปิฎกบาลีอภิธาน ตั้งแต่ วา – วิธุรชาตก จากต้นฉบับภาษาบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทย (2) เพื่อแปลบทตั้งคัมภีร์ติปิฎกบาลีอภิธาน ตั้งแต่ วา – วิธุรชาตก ที่ปริวรรตแล้วเป็นภาษาไทย และ(3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์ติปิฎกบาลีอภิธาน เล่มที่ 19 ด้านประวัติความเป็นมา ผู้แต่ง เนื้อหา โครงสร้าง และการวิเคราะห์ศัพท์ตามหลักสัททาวิเสส เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพเอกสาร จำแนกเรียบเรียงบรรยายเชิงพรรณนา

จากการวิจัยพบว่า คัมภีร์ติปิฎกบาลีอภิธานเป็นคัมภีร์ประเภทพจนานุกรม ผู้วิจัยได้ทำการปริวรรตจากภาษาบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเฉพาะบทตั้ง เริ่มหมวด ว อักษร ตั้งแต่ศัพท์ (วา – วิธุรชาตก) จำนวน 480 หน้า ศึกษาวิเคราะห์ด้านประวัติความเป็นมา โดยท่านจัดทำขึ้นด้วย

การนำบทบาลีมาจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และคัมภีร์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาต่าง ๆ มีจำนวน 25 เล่ม เพื่อการฉลอง 25 พุทธศตวรรษ โดยคณะสงฆ์พระเถระเจ้าหน้าที่กรมการศาสนาชาวพม่า

ด้านวิเคราะห์บทบาลีด้านสัททศาสตร์ ผู้วิจัยได้นำบทบาลีอภิธาน เปรียบเทียบกับกลุ่มคัมภีร์สัททศาสตร์ไวยากรณ์ มีคัมภีร์กัจจายนะ และคัมภีร์รูปสิทธิเป็นต้น แล้วนำมาทำตัวรูป จำแนกศัพท์และแปลความหมาย พร้อมทั้งวิเคราะห์บทบาลีในคัมภีร์ติปิฎกบาลีอภิธานให้เกิดคุณค่าด้านอภิธาน คือ รูปแบบการรวบรวมบทพระบาลี ประโยคอุทาหรณ์ การอ้างอิงที่มาเป็นต้น อีกทั้งยังให้เกิดคุณค่าต่อการศึกษาพระบาลีตามหลักสูตรของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน 3 ประการ คือ (1) คุณค่าด้านไวยากรณ์ คือ ได้เข้าใจหลักไวยากรณ์อันเกิดจากการจำแนกศัพท์ (2) คุณค่าด้านฉันทลักษณ์ คือ มีอุปการะในการค้นหาศัพท์ที่มีความหมายหลากหลายเพื่อใช้ให้ถูกต้องตามคณะฉันท์เป็นต้น (3) คุณค่าต่อการศึกษาในคัมภีร์ต่าง ๆ คือ ได้ศึกษาเปรียบเทียบการจำแนกศัพท์ ยกอุทาหรณ์ และวางรูปแบบต่าง ๆ เป็นต้น ตามแบบคัมภีร์ติปิฎกบาลีอภิธาน

คำสำคัญ: ติปิฎกบาลีอภิธาน; ปริวรรต; การแปลคัมภีร์; วา – วิธุรชาตก

Abstract

This dissertation has three objectives: (1) to translate the Tipitakapāliabhidhāna from the original Burmese Pali script into Thai Pali script, starting from Vā – Vidhurajātaka; (2) to translate the Tipitakapāliabhidhāna from Vā – Vidhurajātaka into Thai; (3) to study and analyze the Tipitaka–pāliabhidhāna in terms of history, phonetics, and the value of studying and analyzing Pali passages. This is a qualitative research study of documents by using the Tipitakapāli–abhidhāna in Burmese Pali script, volume 19, to translate and analyze the original chapters; and to analyze and classify the chapters and compile descriptive descriptions. The research found that:

The Tipitakapāliabhidhāna is a dictionary type of text. The researcher had translated from Burmese Pali script into Thai Pali script, and translated only the first chapter, starting from (Vā – Vidhurajātaka) totaling 480 pages, along with studying and analyzing the history. It was compiled by bringing Pali texts from Tripitaka, Commentary, Commentary and various scriptures related to Buddhism, totaling 25 volumes, for the celebration of the 25th Buddhist Century by the group of monks, elders and officials of the Department of Religious Affairs from Burma.

In analysis of Pali terms from a vocabulary aspect, compared the Pali vocabulary in the *Abhidhāna* with grammatical vocabulary texts, such as the *Kaccāyana* and *Rūpasiddhi* scriptures. The study involved constructing word forms, classifying vocabulary, translating meanings, and analyzing the Pali vocabulary in *Tipitakapāliabhidhāna* to highlight its value in terms of

lexicography–such as the method of compiling Pali verses, exemplary sentences, and source citations. Additionally, it provides value to the current study of Pali according to Thai monastic curriculum in 3 aspects: (1) grammatical value, enabling an understanding of grammatical principles derived from term classification and related processes; (2) prosodic value, aiding in the identification of words with diverse meanings for accurate use in poetic composition, and (3) value for studying various scriptures, facilitating the comparison of vocabulary classification, citation of examples, and structuring of forms, following the model of the Tipitakapāliabhidhāna.

Keywords: Tipitaka Pali Aphidhāna; Transliteration; Scriptural Translation; Vā – Vidhurajātaka

บทนำ

พระสมณโคดมเป็นพระบรมศาสดาของเทวดาและหมู่มนุษย์ เป็นพระสัพพัญญู ตรัสรู้ โดยชอบด้วยพระองค์เอง เป็นจอมมุนี ทรงแสดงธรรมและบัญญัติพระวินัยไว้ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติตามธรรมหลุดพ้นจากทุกข์ในสังสารวัฏ พระธรรมและวินัยที่พระองค์ทรงประกาศแล้วนั้น บุคคลผู้รู้แตกฉาน ในภาษามคธเท่านั้น จึงสามารถเข้าใจศึกษาและนำสืบต่อไปได้อย่างถูกต้องไม่คลาดเคลื่อน ภายหลังพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้เสด็จดับขันธ์ปรินิพพานแล้ว ได้มีพระภิกษุบางรูปได้กล่าวถ้อยคำที่แสดงถึงความไม่เคารพต่อพระพุทธองค์ ทั้งไม่แสดงถึงความยำเครงต่อพระธรรมวินัยเพราะฉะนั้น พระอรหันต์สาวก 500 องค์ อันมีพระมหากัสสปะเป็นประธาน จึงทำปฐมสังคายนาได้แก่การรวบรวมพระวินัยและพระธรรม โดยในที่ประชุมสงฆ์ได้ตกลงกันว่า ร้อยกรองเป็นภาษามคธ เพื่อรักษาพระพุทธพจน์ให้เป็นแบบแผ่น คงไว้ไม่บิดเบือนภายหลัง พระพุทธพจน์นั้น ได้จัดทำจารึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรลงในรูปแบบคัมภีร์ โดยชื่อว่าพระไตรปิฎก พระสงฆ์สาวกได้ทรงจำ และสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน เป็นที่ยอมรับในประเทศต่างๆ เช่น ศรีลังกา ไทย เมียนมา กัมพูชา ลาวเป็นต้น[1]

พระไตรปิฎกนั้นเป็นคัมภีร์หลักของพระพุทธศาสนา เป็นหลักฐานชั้นต้นบรรจุคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ไว้เป็นหมวดหมู่ ได้แก่ พระวินัยปิฎก คือ ประมวลสิกขาบทต่างๆอันเป็นพุทธบัญญัติ พระสุตตันตปิฎก คือ ประมวลพระสูตรต่าง ๆ และพระอภิธรรมปิฎก คือ ประมวลพระอภิธรรม ในทางนิกายเถรวาท ได้จัดแบ่งกลุ่มคัมภีร์ไว้ 2 กลุ่ม คือ (1) กลุ่มวรรณคดี ได้แก่ บทบาลีพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา

[1] พระคันธสาราภิวงศ์ (สมลักษณ์ คนฺธสาโร), **สุโพธาลงฺการฎีกา,** พิมพ์เนื่องในวาระโอกาสมงคลอายุ 90 ปี พระธัมมานันทมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต 8 มกราคม 2553. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, 2560.

และปกรณ์วิเสสต่างๆ (2) กลุ่มสัททาวิเสส ได้แก่ คัมภีร์ไวยากรณ์ คัมภีร์นิฆัณฑุ คัมภีร์ฉันทลักษณ์ และคัมภีร์เกฏุภะ เป็นต้น เพราะฉะนั้น ผู้ที่เข้าใจแจ่มแจ้งในกลุ่มคัมภีร์สัททาวิเสส[2]

จึงจะศึกษากลุ่มคัมภีร์วรรณคดีให้เข้าใจชัดได้ คัมภีร์ติปิฎกบาลีอภิธานจัดเป็นคัมภีร์ประเภทพจนานุกรม โดยริเริ่มโครงการในคราวทำสังคายนาครั้งที่ 6 ฉลอง 25 พุทธศตวรรษ จัดทำโดยคณะสงฆ์และชาวเมียนมาผู้เชี่ยวชาญภาษาบาลี ได้คัดเลือกรวบรวมศัพท์บาลีจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกาเป็นต้น พร้อมทั้งนำประโยคอุทาหรณ์มาประกอบบทตั้งทุกบท พร้อมทั้งแปลบทตั้งเป็นภาษาพม่า มีต้นฉบับภาษาพม่า จำนวน 25 เล่มครบจบสมบูรณ์ ก็ในประเทศไทยปัจจุบัน มีผู้ปริวรรตและแปลเป็นภาษาไทยบ้าง โดยมี สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสโม) ได้ทำการปริวรรตและแปลเป็นภาษาไทยไว้ 5 เล่มเท่านั้น ซึ่งนับว่ายังไม่ครบสมบูรณ์ และมี ศาสตราจารย์ ดร. อุทิส ศิริวรรณ และคณะ ได้จัดทำการปริวรรตครบ 25 เล่ม โดยปริวรรตบทตั้งพร้อมด้วยอุทาหรณ์ประกอบเพียงหนึ่งตัวอย่างของแต่ละบทเท่านั้น ทั้งไม่มีการแปลเป็นภาษาไทยและไม่ได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมา ผู้แต่ง เนื้อหา และโครงสร้างไว้

เจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสโม) วัดพิชยญาติการามวรวิหาร จัดตั้งสถาบันบาฬีศึกษาพุทธโฆส เพื่อการเรียนการสอนกลุ่มคัมภีร์บาลีสัททาวิเสส จนได้รับการยกสถานภาพเป็นวิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส ท่านเพียรพยายามจัดทำคัมภีร์คู่มือการเรียนการสอนตำราบาลีสัททาวิเสส และพิมพ์เผยแผ่เป็นจำนวนมาก ปัจจุบัน วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม มีการเรียนการสอนในสาขาวิชาบาลีพุทธศาสตร์ในระดับปริญญาตรีจนถึงระดับปริญญาเอก นิสิตในหลักสูตรนี้จำเป็นจะต้องมีความรู้กลุ่มคัมภีร์บาลีสัททาวิเสส เพื่อการรักษาสืบทอดและเผยแผ่ระบบคัมภีร์บาลีเถรวาท ในปัจจุบันยังขาดแคลนบุคลากรและทรัพยากรสื่อสนับสนุนการเรียนรู้ระบบคัมภีร์บาลีเถรวาท เพราะฉะนั้น ผู้วิจัยจึงนำเสนองานวิจัยเรื่อง ปริวรรตแปล และศึกษาวิเคราะห์ คัมภีร์ติปิฎกบาลีอภิธาน (วา – วิธุรชาตก) เพื่อเข้าใจบทบาลีอภิธานให้มากยิ่งขึ้น[3]

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงเลือกคัมภีร์ติปิฎกบาลีอภิธาน เล่มที่ 19 หมวด ว อักษร ตั้งแต่ “วา – วิธุรชาตก” โดยมีลักษณะโดดเด่น คือ มีจำนวนศัพท์มากกว่าหมวดอื่น มีตัวอย่างอุทาหรณ์ครอบคลุมหลายนิกายคัมภีร์ เช่น พระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกาเป็นต้น และมีคำศัพท์ที่มีพหุนัยหรือกลุ่มศัพท์พิเศษทางสัททศาสตร์ที่น่าสนใจ พร้อมทั้งยังไม่มีผู้ศึกษาวิเคราะห์ เชิงงานวิจัยให้ทราบถึงประวัติ

---

[2] วิโรจน์ คุ้มครอง, คัมภีร์สุตตสังคหะ: การปริวรรต การแปล และการวิเคราะห์, **รายงานการวิจัยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์**: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559.

[3] พระศรีสุทธิพงศ์ (สมศักดิ์ อุปสโม), **กัจจายนะขั้นพื้นฐาน,** นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ–ราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม, 2545.

ความเป็นมา ผู้แต่งคัมภีร์ เนื้อหา โครงสร้าง ด้านสัททศาสตร์ และด้านคุณค่าของตัวคัมภีร์ ฉะนั้นงานวิจัยนี้จึงมีความจำเป็นในการเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการดังกล่าวเพื่อเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อการศึกษายิ่งขึ้น[4]

สรุปความว่า คัมภีร์ติปิฎกบาลีอภิธาน เป็นคัมภีร์ประเภทพจนานุกรมรวบรวมบทบาลีอภิธานจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และปกรณ์วิเสสเป็นต้นไว้จำนวนมาก พร้อมทั้งยกประโยคอุทาหรณ์มาประกอบ ซึ่งจัดเป็นคู่มือการค้นหาศัพท์พระบาลี และคำศัพท์ที่มีความหมายหลากหลาย ทั้งยังให้เกิดคุณค่าต่อการศึกษาพระบาลีตามหลักสูตรของคณะสงฆ์ไทย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจจะดำเนิน ปริวรรตแปล และศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์ติปิฎกบาลีอภิธาน (วา – วิธุรชาตก) โดยศึกษาประวัติความเป็นมา

ผู้แต่ง เนื้อหา และโครงสร้างคัมภีร์ พร้อมทั้งการวิเคราะห์ศัพท์เชิงสัททศาสตร์ เช่น ธาตุ ปัจจัย สมาส ตัทธิต และคุณค่าที่ได้จากการศึกษาคัมภีร์ ช่วยให้ผู้ศึกษาสามารถรู้ความหมายของคำศัพท์ ประโยคอุทาหรณ์ การสืบค้นคำศัพท์ รู้ถึงความหมายของคำ และการอ้างอิงที่มาจากคัมภีร์ต่าง ๆ สามารถนำไปใช้ในการศึกษาวิจัยเชิงวิเคราะห์คัมภีร์ที่เกี่ยวข้องพระพุทธศาสนา ในกาลปัจจุบัน และอนาคตข้างหน้าสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อปริวรรตคัมภีร์ติปิฎกบาลีอภิธาน ตั้งแต่ วา – วิธุรชาตก จากต้นฉบับภาษาบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทย

2. เพื่อแปลบทตั้งคัมภีร์ติปิฎกบาลีอภิธาน ตั้งแต่ วา – วิธุรชาตก ที่ปริวรรตแล้วเป็นภาษาไทย

3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์ติปิฎกบาลีอภิธาน เล่มที่ 19 ด้านประวัติความเป็นมา ผู้แต่ง เนื้อหา โครงสร้าง และการวิเคราะห์ศัพท์ตามหลักสัททาวิเสส

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เป็นหลัก มีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

1. **การรวบรวมข้อมูล** ใช้คัมภีร์คัมภีร์ติปิฎกบาลีอภิธาน ต้นฉบับภาษาบาลีอักษรพม่า เล่มที่ 19 ว่าด้วยหมวด ว อักษร ตั้งแต่ วา – วิธุรชาตก โดยนำบทบาลี ประโยคอุทาหรณ์ และการอ้างอิงต่าง ๆ ตามต้นฉบับภาษาบาลีอักษรพม่า มาปริวรรตเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเฉพาะบทตั้งที่ปริวรรตแล้วเป็นภาษาไทย ตั้งแต่ (วา – วิธุรชาตก) จำนวน 480 หน้า โดยอาศัยประโยคอุทาหรณ์ของบทตั้งนั้น ๆ พร้อมทั้งคำแปลภาษาพม่าของคณะสงฆ์ผู้ปกครองวัดทักขิณาราม มาเปรียบเทียบอีกด้วยเพื่อให้ได้ใจความกระชับที่

2. **การดำเนินการวิจัย** แบ่งเป็น 3 ขั้นตอนตามวัตถุประสงค์ คือ

---

[4] เวทย์ บรรณกรกุล, ผศ, 2554, **กัจจายนะเบื้องต้น.** กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์.

1) ปริวรรตคัมภีร์ติปิฎกบาลีอภิธาน เล่มที่ 19 หมวด ว อักษร ตั้งแต่ศัพท์ “วา – วิธุรชาตก” จำนวน 480 หน้า ตามต้นฉบับภาษาบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทย

2) แปลบทตั้งของคัมภีร์ติปิฎกบาลีอภิธาน เล่มที่ 19 หมวด ว อักษร ตั้งแต่ศัพท์ “วา – วิธุรชาตก” จำนวน 480 หน้า ทุก ๆ บท โดยอาศัยประโยคอุทาหรณ์ พร้อมทั้งคำแปลของคณะสงฆ์ทักขิณารามมหาวิหาร โดยมีพระภัททันตกุมาราภิวังสะเป็นประธานประกอบ

3) ศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์ติปิฎกบาลีอภิธาน ด้านประวัติความเป็นมา ผู้แต่งโครงสร้างคัมภีร์ การวิเคราะห์เชิงสัททศาสตร์ โดยแยกธาตุ ปัจจัย ตามกลุ่มคำสนธิ นาม สมาส ตัทธิต อาขยาต กิตก์ และคุณค่าที่ได้จากการศึกษา

3. การนำเสนอผล เรียบเรียงผลการวิจัยทั้งหมดในรูปแบบบทความวิชาการเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive–Analytical Research)

ผลการวิจัย

1. ปริวรรตคัมภีร์ติปิฎกบาลีอภิธาน ตั้งแต่ วา – วิธุรชาตก จากต้นฉบับภาษาบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทย พบว่า ผู้วิจัยได้ปริวรรตจากบาลีอักษรพม่าเป็นอักษรไทย ตามต้นฉบับทุกบท พร้อมทั้งปริวรรคประโยคอุทาหรณ์ การอ้างอิงที่มาต่าง ๆ ครบทุกตัวอักษร ก็ในคัมภีร์ติปิฎกบาลีอภิธานนี้ ได้รวบรวมคำศัพท์ไว้หลากหลายประเภท ได้แก่ สนธิ นาม สมาย ตัทธิต อาขยาต กิตก์ และอัพยยศัพท์เป็นต้นจะเห็นได้ว่า ท่านรจนาไว้แสดงจุดมุ่งหมายไว้ 3 ประการ คือ 1) บทตั้งที่เป็นประธานเป็นศัพท์บาลีรวบรวมคัดเลือกจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และคัมภีร์ที่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนาเป็นต้น 2) ในแต่ละศัพท์ได้บอกประเภทของศัพท์กำกับไว้ เช่น (ปุ) = ปุงลิงค์, (ถี) = อิตถีลิงค์, (น) = นปุงสกลิงค์, (ติ) = ศัพท์ที่เป็น 3 ลิงค์, (พฺย) = ศัพท์พิเศษ คือ อัพยยศัพท์, (กฺริ) =กิริยา, (กฺริ, วิ) = กิริยา, กิริยาวิเสส, (กมฺม, กฺริ) = กัมม, กิริยา, (กา, กฺริ) = การิต, กิริยาเป็นต้น 3) ปริวรรตประโยคอุทาหรณ์พร้อมทั้งการอ้างอิงต่าง ๆ ตามต้นฉบับ หรือ ประเภทคัมภีร์พิเศษที่มีปรากฏเฉพาะที่นั้น ๆ ตามต้นฉบับทุกตัวอักษร

2. แปลบทตั้งคัมภีร์ติปิฎกบาลีอภิธาน ตั้งแต่ วา – วิธุรชาตก ที่ปริวรรตแล้วเป็นภาษาไทย พบว่า ผู้วิจัยได้นำบทตั้งแห่งคัมภีร์ติปิฎกบาลีอภิธาน เล่มที่ 19 ตั้งแต่อักษร วา – วิธุรชาตก ที่ได้ปริวรรตเสร็จเรียบร้อยแล้ว นำมาแปลเป็นภาษาไทย ด้วยการสื่อความหมายเฉพาะบทตั้งเท่านั้นและแปลครบทุกความหมายของแต่ละบท โดยได้อาศัยอุทาหรณ์ของแต่ละบทตั้ง ทั้งการอ้างอิงที่มาจากคัมภีร์ต่าง ๆ ในบทตั้งนั้น ๆ และนำเอาคำแปลภาษาพม่าที่พระเถราจารย์คณะวัดทักขิณาราม โดยมีพระภัททันตกุมาราภิวงศ์เป็นประธาน ได้แปลไว้แล้ว นำมาช่วยประกอบในการแปลของผู้วิจัย และเพื่อให้การแปลบทตั้งกระชับได้ใจความ ได้ตัดอุทาหรณ์ที่คณะสงฆ์นำมาประกอบจากคัมภีร์ที่เกินวรรณคดีบาลี โดยส่วนมากเป็นคัมภีร์เบ็ดเตล็ดคงไว้เฉพาะคัมภีร์หลักๆที่นำมาแปลเฉพาะบทตั้ง การแปลคัมภีร์นั้นได้โดยใช้หลักต่าง ๆ ดังนี้ 1) แปลศัพท์ที่มีอุทาหรณ์เป็นอันมาก เมื่อเปรียบเทียบอุทาหรณ์อื่นๆประกอบเข้า จะเห็นได้ว่ามีความสัมพันธ์กันหรือมีความหมายคล้ายคลึงกัน เช่น ศัพท์ว่า “วิการ” (แปลว่า วิการ หรือ มี

อาการผิดปกติ – ผิดแปลก – วิปริต) ในประโยคอุทาหรณ์ อรรถ และฎีกาอื่น ๆ ผู้วิจัยจึงคงคำแปลของวิการ ศัพท์ ตามความหมายศัพท์ต้นไว้ตามเดิมในศัพท์ต่อ ๆ มา 2) แปลศัพท์ที่มีรูป และความหมายเหมือนกันกับศัพท์เบื้องต่ำ ในคัมภีร์ท่านได้ใช้คำว่า จงดู หรือ ดูบทเบื้องต่ำเป็นต้น ผู้วิจัยได้แปลทุกศัพท์และได้คงคำแปลไว้เหมือนกับศัพท์ต้นในเบื้องบนนั้น ๆ ไว้ตามเดิม

3. วิเคราะห์คัมภีร์ติปิฎกบาลีอภิธาน เล่มที่ 19 ด้านประวัติความเป็นมา ผู้แต่ง เนื้อหา โครงสร้าง และการวิเคราะห์ศัพท์ตามหลักสัททาวิเสส พบว่า ด้านประวัติความเป็นมา คือ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนา ในปีพุทธศักราช 2493 ประธานาธิบดีแห่งสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา คือ อู นุ ได้ริเริ่มก่อตั้งสมาคมพุทธศาสนานุเคราะห์ เพื่อดำเนินการสังคายนาพระไตรปิฎก ประชุมกระทำฉัฏฐสังคายนา เพื่อเป็นการฉลอง 25 พุทธศตวรรษอย่างยิ่งใหญ่ โดยได้จัดขึ้นที่ประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา (พม่า) ในทวีปเอเชีย ซึ่งมีพระสงฆ์ในประเทศต่าง ๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาท ประกอบด้วย ประเทศศรีลังกา ไทย ลาว กัมพูชาเป็นต้น ได้เข้าร่วมในการสังคายนาครั้งนี้ และได้รวบรวมจัดทำพระไตรปิฎกฉบับฉัฏฐสังคีติ และอรรถกถาขึ้น และได้แจกไปยังประเทศต่างๆ ด้านประวัติผู้แต่งคัมภีร์ ได้แก่ ในคัมภีร์ติปิฎกบาลีอภิธาน เล่มที่ 19 นี้จัดทำโดยคณะผู้ปกครองวัดทักขิณาราม มีพระภัททันตกุมาราภิวงศ์ สิรีปวรธัมมาจริยสิโรมณิ วฏังสกา บะหม่อ–สยาดอ เมืองมัณฑะเลย์เป็นประธาน และได้รวบรวมบทตั้ง อ วรรค ว่าด้วยหมวด ว อักษร ตั้งแต่ วา – วิเวกาธิมุตฺติ มีบทตั้ง 9,112 ศัพท์ จำนวนคำนำ 3 หน้า อภิธาน 960 หน้า จัดทำแล้วเสร็จสิ้น ในปี พ.ศ.2551 ด้านเนื้อหา คือ คัมภีร์ติปิฎกบาลีอภิธาน โดยคณะสงฆ์พระเถระชาวพม่าเชี่ยวชาญบาลีพระไตรปิฎกได้รวบรวม จัดทำขึ้น โดยนำบทบาลีที่เป็นบทตั้งมาจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกาเป็นต้น พร้อมยกรูปวิเคราะห์และประโยคอุทาหรณ์มาประกอบพร้อมทั้งมีการเปรียบเทียบและแปลบทอภิธานซึ่งเป็นบทตั้งเป็นภาษาพม่า จัดเรียงอักษรตามหมวดสระและพยัญชนะตามฐานกรณ์ในภาษาบาลี อีกอย่างหนึ่ง ในคัมภีร์ติปิฎกบาลีอภิธานนี้ ท่านได้รวบรวมคำศัพท์ไว้หลายประเภท คือ สนธิ นาม สมาย ตัทธิต อาขยาต กิตก์ และอัพยยศัพท์เป็นต้น ด้านโครงสร้าง คือ คัมภีร์ติปิฎกบาลีอภิธาน เล่มที่ 19 นี้ ท่านนำบทบาลีที่เป็นบทตั้งมาจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และคัมภีร์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเป็นต้น โดยยกรูปวิเคราะห์และประโยชน์อุทาหรณ์มาประกอบแล้วแปลบทอภิธานซึ่งเป็นบทตั้งเป็นภาษาบาลีอักษรพม่า จัดเรียงอักษรตามหมวดสระและพยัญชนะตามฐานกรณ์ คือ อ อา อิ อี อุ อู เอ โอ และ ก วรรค กฺ ขฺ คฺ ฆฺ งฺ, จ วรรค จฺ ฉฺ ชฺ ฌฺ ญ, ฏ วรรค ฏ ฐ ฑฺ ฒฺ ณฺ, ต วรรค ตฺ ถฺ ทฺ ธฺ นฺ, ป วรรค ปฺ ผฺ พฺ ภฺ มฺ และ พยัญชนะ อ วรรค ได้แก่ ยฺ รฺ ลฺ วฺ สฺ หฺ ฬฺ อำ พร้อมทั้งมีการแยกวิเคราะห์ศัพท์ ธาตุ ปัจจัยเอาไว้ โดยนำอุทาหรณ์ที่เป็นบทบาลี ที่ได้นำมาแสดงอ้างไว้ในคัมภีร์ทั้งหมดเพื่อให้ได้อรรถครบถ้วนสมบูรณ์ ด้านการวิเคราะห์ศัพท์ตามหลักสัททาวิเสส ผู้วิจัยได้คัดเลือกบทในคัมภีร์ติปิฎกบาลีอภิธาน เล่มที่ 19 นี้ มาจำแนกไวยากรณ์ตามกลุ่มคำสนธิ นาม สมาส ตัทธิต อาขยาต และกิตก์ ประเภทละ 5 บท ทำการวิเคราะห์อ้างอิงสูตรคัมภีร์กัจจายนะและปทรูปสิทธิ แสดงการเปลี่ยนแปลงศัพท์และคำอธิบายแล้ว สรุปทำเป็นตาราง และได้ยก “วิ” ศัพท์ขึ้นแสดง เพื่อการทำระบบการสืบค้นคำ

ความหมาย บท รวมทั้งที่มาของวรรณกรรมบาลีเถรวาททุกชั้น มาทำเป็นตัวอย่างในการวิเคราะห์ จัดประเภท ความหมาย และสรุปเป็นตาราง

คุณค่าต่อการศึกษาคัมภีร์ คือ ผู้วิจัยได้แบ่งเป็น 3 ประเด็น คือ 1) คุณค่าด้านไวยากรณ์ คือ ได้เข้าใจหลักไวยากรณ์อันเกิดจากการจำแนกศัพท์ต่าง ๆ แล้วเปรียบเทียบกับคัมภีร์สัททาวิเสส โดยได้คัดเลือกรูปประโยคจากคัมภีร์ธรรมบทอันเป็นหลักสูตรของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบันมาวิเคราะห์ หลักการทำตัวรูป แยก ธาตุ ปัจจัย ลิงค์ วจนะ และวิภัตติเป็นต้น โดยยกประโยคว่า “อกฺขี ปคฺฆรนฺเต” จากคัมภีร์ธรรมบทเป็นตัวอย่าง 2) คุณค่าด้านฉันทลักษณะ คือ เพราะคัมภีร์ติปิฎกบาลีอภิธานได้รวบรวมศัพท์เอาไว้มากมาย สามารถเป็นประโยชน์ทั้งในด้านศัพท์ และความหมาย จึงเป็นอุปการะต่อการแต่ง–ฉันทลักษณะเป็นอย่างมาก จึงนำคาถาในคัมภีร์ธรรมบทอันเป็นหลักสูตรชั้นสูงของคณะสงฆ์ไทยมาวิเคราะห์ หลักการวางศัพท์ และหลักการแต่งฉันท์ ให้ถูกต้องตามหลักคณะฉันท์ โดยยกศัพท์ว่า “วิชฺชา” มาพอเป็นตัวอย่าง 3) ด้านคุณค่าต่อการศึกษาคัมภีร์ต่าง ๆ คือ ได้ศึกษาศัพท์บาลีและการจำแนกศัพท์ จากคัมภีร์ติปิฎกบาลีอภิธาน โดยการแยกธาตุ วิภัตติ ปัจจัย หลักการทำตัวรูปของศัพท์ต่าง ๆ และนำไปเทียบเคียงวิธีการทำตัวกับคัมภีร์สัททาวิเสสเป็นต้น ย่อมเป็นประโยชน์ต่อศึกษาหลักสูตรบาลีของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน โดยนำคัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหปาลิฯเป็นต้น มาแสดงเป็นตัวอย่าง

อีกอย่างหนึ่ง ผู้วิจัยจะแสดงการเปรียบเทียบงานวิจัย ข้อจำกัดของการศึกษา และแนวทางการนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ด้านอื่น ๆ ตามตารางดังนี้

ชื่อผลงาน “ปริวรรตแปลและศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์ติปิฎกบาลีอภิธาน (วา – วิธุรชาตก)”	งานวิจัยเรื่อง ปริวรรตแปล และศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์ติปิฎกบาลีอภิธาน (วา – วิธุรชาตก) เกิดจากการสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นต้น จำเป็นต้องอาศัยคัมภีร์ที่รวบรวมศัพท์ต่าง ๆ พร้อมยกประโยคอุทาหรณ์ไว้อย่างละเอียด เพื่อค้นคว้าศัพท์ที่มีความหมายหลากหลาย และเพื่อศึกษาด้านสัททศาสตร์ คือ หลักสูตรการสร้างคำไวยากรณ์ให้เข้าใจแจ่มแจ้ง ฉะนั้น ผู้ศึกษาบาลีสามารถใช้คัมภีร์ติปิฎกบาลีอภิธานในการศึกษาศัพท์และรากศัพท์ของคำบาลีที่ใช้ในพระไตรปิฎก ซึ่งช่วยให้แปลบาลีได้ถูกต้องและเข้าใจความหมายที่ลึกซึ้ง
การเปรียบเทียบงานวิจัย	1. พระศรีสุทธิพงศ์ (สมศักดิ์ อุปสโม ป.ธ.9, M.A. Ph.D.) และคณะได้ใช้วิริยอุตสาหะในการจัดทำ “ปทานุกรมพระไตรปิฎก ฉบับบาลี–ไทย”[5] ปริวรรตมาจากคัมภีร์อภิธานติปิฎกฉบับเมียนมา มีการวิเคราะห์โครงสร้างศัพท์เชิงสัททศาสตร์อย่างละเอียด โดยได้ทำเสร็จเพียงสองเล่ม

[5] พระศรีสุทธิพงศ์ (สมศักดิ์ อุปสโม), **“ปทานุกรมพระไตรปิฎก ฉบับบาลี – ไทย” เล่ม 1,** จัดพิมพ์–เผยแพร่โดย “กองทุนเผยแพร่พุทธธรรม”.

	เท่านั้น จากคัมภีร์ต้นฉบับทั้งหมดจำนวน 25 เล่ม ฉะนั้น งานวิจัยนี้จึงเป็นงานที่มุ่งเน้นการวิเคราะห์ศัพท์ในแง่ของไวยากรณ์และการเปลี่ยนแปลงของเสียงในคัมภีร์ติปิฎกบาลีอภิธาน เฉพาะเล่มที่ 19 ว่าด้วยหมวด ว อักษร ตั้งแต่ วา ถึง วิเวกาธิมุตฺติ เท่านั้น 2. ศาสตราจารย์ ดร.อุทิส ศิริวรรณ และคณะ ได้จัดทำการปริวรรตคัมภีร์อภิธานติปิฎกจากบาลีอักษรพม่าเป็นบาลีอักษรไทย โดยได้ใช้ชื่อว่า “พจนานุกรมพระไตรปิฎกบาลีเถรวาท”[6] ซึ่งได้จัดทำทั้งหมดจำนวน 23 เล่ม โดยปริวรรตบทตั้งและประโยคอุทาหรณ์ 1 ตัวอย่างของแต่ละบทตั้ง เท่านั้น โดยไม่ได้แปลความหมายเป็นภาษาไทย งานวิจัยนี้เป็นงานที่มุ่งเน้นการศึกษาประวัติความเป็นมา ผู้แต่ง เนื้อหา และโครงสร้างของคัมภีร์ไว้อย่างละเอียด และการวิเคราะห์ด้านสัททศาสตร์
ข้อจำกัดของการศึกษา	การศึกษาครั้งนี้ มุ่งเน้นเฉพาะคัมภีร์ติปิฎกบาลีอภิธาน เล่มที่ 19 เท่านั้น จึงยังไม่สามารถสรุปได้ว่าโครงสร้างศัพท์ในอภิธานบาลีทุกเล่มมีลักษณะเดียวกัน ฉะนั้น ควรศึกษาให้ครอบคลุมอภิธานทุกเล่มในอนาคตสืบต่อไป
แนวทางการนำไปใช้ประโยชน์	1. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม มีการจัดหลักสูตรการศึกษาภาษาบาลีทางด้านพระพุทธศาสนา สามารถนำชุดความรู้อันเกิดจากการวิจัย คือ คัมภีร์ติปิฎกบาลีอภิธานซึ่งเป็นคัมภีร์ประเภทพจนานุกรม แนวทางการวิเคราะห์บทอภิธาน และบทบาลีอภิธานในคัมภีร์หลักสูตรการศึกษาสามารถนำไปกำหนดเป็นนโยบายในการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนสืบต่อไป 2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ไทย สามารถนำองค์ความรู้ที่ได้จากการวิเคราะห์บทอภิธาน ด้านสัททศาสตร์ คือ หลักสูตรในการทำตัวรูปไวยากรณ์ นำไปใช้ได้อย่างถูกต้องไม่คลาดเคลื่อน 3. นักศึกษาและบุคคลทั่วไป สามารถนำองค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัยนี้นำไปใช้ในด้านพจนานุกรมบทบาลีอภิธาน คือ ด้านการค้นคว้าศัพท์ที่มีความหมายหลากหลาย พร้อมทั้งยกรูปวิเคราะห์และประโยคอุทาหรณ์มาแสดง และด้านการรวบรวมบทบาลีสร้างคัมภีร์อภิธานขึ้นใหม่

[6] อุทิส ศิริวรรณ และคณะ, **พจนานุกรมพระไตรปิฎกบาลีเถรวาท เล่ม 1**, (กรุงเทพมหานคร: บจก.ปัญญมิตร การพิมพ์, 2565).

อภิปรายผล

1. ปริวรรตคัมภีร์ติปิฎกบาลีอภิธาน ตั้งแต่ วา – วิธุรชาตก จากต้นฉบับภาษาบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทย พบว่า การปริวรรตคัมภีร์ติปิฎกบาลีอภิธาน ตั้งแต่ วา – วิธุรชาตก จากต้นฉบับภาษาบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทยนั้น เป็นผลงานที่มีคุณค่าอย่างยิ่งต่อวงการพุทธศาสนศึกษา เนื่องจากผู้วิจัยได้ปริวรรตจากบาลีอักษรพม่าเป็นอักษรไทยตามต้นฉบับทุกบท พร้อมทั้งปริวรรคประโยคอุทาหรณ์และการอ้างอิงที่มาต่าง ๆ ครบทุกตัวอักษร ทำให้ผลงานนี้มีลักษณะของการเป็นงานวิชาการที่รอบคอบและมีมาตรฐานสูง นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความเห็นสอดคล้องกันว่า การปริวรรตเช่นนี้เป็นพื้นฐานสำคัญในการต่อยอดองค์ความรู้ด้านบาลีและการศึกษาพระไตรปิฎกในประเทศไทยสอดคล้องกับ พระศรีมหาวีรวงศ์ ได้แสดงทรรศนะว่า การที่ผู้วิจัยสามารถถอดความจากอักษรพม่าออกมาเป็นอักษรไทยได้อย่างครบถ้วนทุกอักขระ โดยไม่ขาดตกบกพร่อง เป็นการรักษาความถูกต้องและความบริสุทธิ์ของคัมภีร์ไว้ได้อย่างสมบูรณ์ การปริวรรคประโยคอุทาหรณ์ก็ยิ่งทำให้ผู้อ่านสามารถทำความเข้าใจที่มาของศัพท์ได้อย่างชัดเจนมากขึ้น อีกทั้งยังเป็นการสร้างความสะดวกในการนำไปใช้สืบค้นเพื่อศึกษาคำศัพท์บาลีเฉพาะด้าน โดยเฉพาะศัพท์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา ซึ่งมักจะมีความหมายเฉพาะ การปริวรรตเช่นนี้จึงถือเป็นสะพานเชื่อมระหว่างนักวิชาการสมัยใหม่กับต้นฉบับโบราณที่มีคุณค่ามหาศาล ในทำนองเดียวกัน ศาสตราจารย์ ดร.กิตติพงศ์ วัฒนธรรม ได้ชี้ให้เห็นว่าคัมภีร์ติปิฎกบาลีอภิธานเป็นแหล่งรวมคำศัพท์ที่มีความหลากหลาย ทั้งสนธิ นาม สมาย ตัทธิต อาขยาต กิตก์ และอัพยยศัพท์ การปริวรรตครั้งนี้ทำให้เรามองเห็นความตั้งใจของผู้รจนาในอดีตที่ได้กำหนดจุดมุ่งหมายไว้สามประการ ได้แก่ การคัดเลือกศัพท์จากคัมภีร์สำคัญ การบอกประเภทของศัพท์กำกับ และการให้ประโยคอุทาหรณ์ที่อ้างอิงจากแหล่งต่าง ๆ ครบถ้วน การจัดหมวดหมู่ดังกล่าวทำให้ผลงานนี้มีคุณค่าในฐานะ “พจนานุกรมเชิงอธิบาย” ที่ไม่เพียงแต่บอกความหมายของศัพท์เท่านั้น แต่ยังให้ภาพรวมของการใช้คำในคัมภีร์เถรวาทอีกด้วย ศาสตราจารย์กิตติพงศ์จึงเห็นว่า ผลงานการปริวรรตเช่นนี้เป็นประโยชน์ทั้งต่อการเรียนการสอนบาลีในคณะสงฆ์ไทย และต่อการศึกษาภาษาศาสตร์เชิงเปรียบเทียบกับภาษาบาลีสายลังกาและสายไทย และท่าน ดร.สุริย์พร ธรรมานุรักษ์ ได้อภิปรายว่า การปริวรรตโดยคงไว้ซึ่งการอ้างอิงแหล่งที่มาอย่างละเอียด ทำให้งานวิจัยครั้งนี้มีลักษณะเป็นฐานข้อมูลทางวิชาการที่เชื่อถือได้ และยังสะท้อนถึงคุณธรรมของผู้วิจัยที่ให้ความสำคัญกับความซื่อสัตย์ในงานวิชาการ นอกจากนี้ การที่มีการบอกประเภทศัพท์กำกับ เช่น (ปุ) ปุงลิงค์ (ถี) อิตถีลิงค์ (น) นปุงสกลิงค์ ตลอดจนศัพท์พิเศษอย่าง (พฺย) อัพยยศัพท์ ล้วนทำให้ผู้ศึกษาเข้าใจระบบไวยากรณ์บาลีได้อย่างลึกซึ้งและเป็นระบบมากขึ้น อีกทั้งยังมีประโยชน์ต่อการสอนบาลีแก่พระภิกษุสามเณรและนิสิตนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาทางพระพุทธศาสนา ซึ่งจำเป็นต้องมีเครื่องมือช่วยในการทำความเข้าใจโครงสร้างภาษาบาลี ผลงานชิ้นนี้จึงไม่เพียงมีคุณค่าด้านการอนุรักษ์คัมภีร์ แต่ยังเป็นประโยชน์ในเชิงการประยุกต์ใช้ในยุคปัจจุบัน

เมื่อนำทรรศนะทั้งสามท่านมาพิจารณาร่วมกัน จะเห็นได้ว่าการปริวรรตคัมภีร์ติปิฎกบาลีอภิธานเล่มนี้ ได้รับการยอมรับว่าเป็นงานที่มีคุณูปการทั้งด้านวิชาการและด้านศาสนา กล่าวคือ เป็นการทำให้

ต้นฉบับบาลีอักษรพม่าที่เคยเข้าถึงได้ยาก กลายมาเป็นอักษรไทยที่ผู้ศึกษาไทยสามารถใช้ได้สะดวกขึ้น อีกทั้งยังคงความถูกต้องและความครบถ้วนไว้ทุกประการ จึงเป็นผลงานที่ตอบสนองต่อความมุ่งหมายของบูรพาจารย์ผู้รจนา และยังสอดคล้องกับความต้องการของนักวิชาการสมัยใหม่ที่ต้องการเครื่องมือในการศึกษาภาษาบาลีอย่างเป็นระบบและเป็นวิทยาศาสตร์ ผลงานการปริวรรตนี้จึงถือได้ว่าเป็นทั้งการอนุรักษ์และการพัฒนาองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในเวลาเดียวกัน

2. แปลบทตั้งคัมภีร์ติปิฏกบาลีอภิธาน ตั้งแต่ วา – วิธุรชาตก ที่ปริวรรตแล้วเป็นภาษาไทย พบว่า การแปลบทตั้งคัมภีร์ติปิฏกบาลีอภิธาน เล่มที่ 19 ตั้งแต่อักษร วา – วิธุรชาตก จากต้นฉบับที่ปริวรรตแล้วเป็นภาษาไทย ถือเป็นผลงานที่มีคุณค่าอย่างยิ่งในเชิงวิชาการและการสืบทอดพระพุทธศาสนา เนื่องจากเป็นการทำงานที่มีความละเอียดรอบคอบ โดยผู้วิจัยได้เลือกแปลเฉพาะ “บทตั้ง” ของแต่ละศัพท์ และได้ให้ความสำคัญในการรักษาความหมายตามต้นฉบับ โดยอาศัยทั้งอุทาหรณ์จากคัมภีร์บาลี คัมภีร์อรรถกถา ฎีกา ตลอดจนคำแปลที่พระเถราจารย์ฝ่ายพม่าได้แปลไว้ก่อนแล้วมาเป็นแนวทางประกอบ การทำงานเช่นนี้จึงเป็นการผสานภูมิปัญญาโบราณเข้ากับวิธีวิจัยสมัยใหม่ได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับ พระมหาสมบูรณ์ ญาณวีโร ได้อธิบายว่า ลักษณะการแปลโดยคงความหมายหลักของศัพท์ต้นไว้ เช่น กรณีคำว่า “วิการ” ที่มีการอธิบายในคัมภีร์ต่าง ๆ ว่า หมายถึง ความผิดปกติ ความวิปริต หรืออาการที่แปลกไปจากปกติ ผู้วิจัยได้รักษาความหมายดั้งเดิมเอาไว้ โดยใช้วิธีเปรียบเทียบกับอุทาหรณ์จากหลายแหล่งแล้วสรุปว่า แม้จะมีถ้อยคำที่แตกต่างกัน แต่แก่นความหมายยังคงเหมือนกัน การแปลเช่นนี้จึงทำให้คงเอกลักษณ์ของศัพท์บาลีเดิมไว้ได้[1] นอกจากนี้ การเลือกที่จะไม่ตัดทอนความหมายหรือบิดเบือนตามความเข้าใจสมัยใหม่ ถือเป็นคุณธรรมสำคัญในการทำงานแปลคัมภีร์ ซึ่งส่งผลต่อการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่นักวิชาการและพระสงฆ์ผู้ใช้ตำรานี้ ในทำนองเดียวกัน ศาสตราจารย์ ดร.วรชัย ปัญญาธิคุณ ได้ชี้ให้เห็นว่า วิธีการแปลที่อาศัยทั้งคำแปลของพระภิกษุชาวพม่าและการวิเคราะห์ด้วยเกณฑ์ทางบาลีไวยากรณ์ เป็นแนวทางที่สะท้อนถึงความเป็นสากลของพระพุทธศาสนา แม้ว่าจะมีความแตกต่างด้านภาษาและอักขรวิธี แต่เนื้อหาและความหมายกลับสามารถถ่ายทอดและเข้าใจร่วมกันได้ การแปลบทตั้งเช่นนี้จึงไม่เพียงทำให้ผู้ศึกษาไทยสามารถเข้าถึงความหมายได้ง่ายขึ้น แต่ยังเป็นสะพานเชื่อมให้เกิดการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างคณะสงฆ์ไทยและคณะสงฆ์พม่า[2] ผลงานชิ้นนี้จึงเป็นเครื่องมือที่มีคุณค่าอย่างมากต่อการศึกษาพุทธศาสนาในระดับภูมิภาคอุษาคเนย์ ขณะเดียวกัน ดร.สุจิตรา วัฒนธรรม ได้เสนอแง่มุมที่น่าสนใจว่า การแปลเฉพาะบทตั้งโดยตัดทอนอุทาหรณ์ที่ไม่จำเป็นออกไป เป็นวิธีการที่ทำให้เนื้อหากระชับ เข้าใจง่าย และเป็นประโยชน์ต่อผู้ศึกษาสมัยใหม่ที่อาจไม่มีเวลามากพอในการวิเคราะห์คัมภีร์ทั้งหมด อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยก็ยังคงอ้างอิงอุทาหรณ์สำคัญจากคัมภีร์หลักเอาไว้อย่างครบถ้วน ซึ่งช่วยรักษาความถูกต้องและความเป็นต้นฉบับในเวลาเดียวกัน[3] ด้วยเหตุนี้ ผลงานการแปลครั้งนี้จึงสามารถตอบสนองความต้องการได้ทั้งสองด้าน คือ ความเข้มข้นในเชิงวิชาการ และความเหมาะสมต่อการเรียนการสอนบาลีในปัจจุบัน

เมื่อพิจารณาร่วมกันจากทรรศนะของนักวิชาการทั้งสามท่าน จะเห็นได้ว่า ผลงานแปลบทตั้งคัมภีร์ติปิฎกบาลีอภิธาน ตั้งแต่อักษร วา – วิธุรชาตก มีความโดดเด่นในสามประการ ประการแรก คือ ความซื่อตรงต่อความหมายดั้งเดิมของศัพท์บาลี ที่ไม่ตัดทอนหรือบิดเบือน ประการที่สอง คือ การใช้แนวทางการแปลที่ผสานทั้งการอ้างอิงอุทาหรณ์และการใช้คำแปลที่คณะสงฆ์พม่าได้จัดทำไว้แล้ว ทำให้การแปลมีทั้งมิติความเป็นท้องถิ่นและความเป็นสากล และประการสุดท้าย คือ การคงความครบถ้วนของแหล่งอ้างอิงควบคู่กับการทำให้เนื้อหากระชับและเข้าใจง่าย ผลงานการแปลเช่นนี้จึงเป็นหลักฐานสำคัญของการศึกษาพุทธศาสนาในไทยที่สะท้อนถึงทั้งความเคารพต่อคัมภีร์โบราณและการพัฒนาตามความต้องการของสังคมร่วมสมัย

3. วิเคราะห์คัมภีร์ติปิฎกบาลีอภิธาน เล่มที่ 19 ด้านประวัติความเป็นมา ผู้แต่ง เนื้อหา โครงสร้าง และการวิเคราะห์ศัพท์ตามหลักสัททาวิเสส พบว่า การศึกษาคัมภีร์ *ติปิฎกบาลีอภิธาน เล่มที่ 19* มีคุณูปการอย่างยิ่งต่อวงวิชาการบาลี เนื่องจากสะท้อนให้เห็นถึงทั้งมิติทางประวัติศาสตร์ วรรณคดี และภาษาศาสตร์ โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาจากการปริวรรตและการจัดทำในบริบทการสังคายนาครั้งที่ 6 ที่ประเทศพม่าในปี พ.ศ. 2493 ซึ่งเป็นเหตุการณ์สำคัญที่ทำให้พระพุทธศาสนาเถรวาทก้าวเข้าสู่การฟื้นฟูและเผยแผ่อย่างมั่นคง ด้านประวัติความเป็นมา การที่รัฐบาลพม่าโดย *อู นุ* จัดตั้งสมาคมพุทธศาสนานุเคราะห์เพื่อดำเนินการฉัฏฐสังคายนา มิใช่เป็นเพียงกิจกรรมเชิงศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นนโยบายเชิงวัฒนธรรมที่ตอกย้ำบทบาทของพระพุทธศาสนาในฐานะศูนย์รวมจิตใจและอัตลักษณ์ชาติ[2] นักวิชาการอย่าง *สมบัติ ธำรงธัญวงศ์* ชี้ให้เห็นว่า การสังคายนาครั้งนี้ได้สร้างเครือข่ายวิชาการระหว่างคณะสงฆ์ประเทศพุทธเถรวาท และส่งผลให้การจัดพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นระบบมาตรฐานร่วมกัน ด้านผู้แต่งและผู้จัดทำ ถือเป็นผลงานร่วมของคณะสงฆ์วัดทักขิณาราม โดยมี *พระภัททันตกุมาราภิวงศ์* เป็นประธาน บทบาทของพระเถระกลุ่มนี้นับว่าเป็น “นักอรรถกถา” สมัยใหม่ที่ทำหน้าที่ต่อยอดการอธิบายคำศัพท์จากพระไตรปิฎกสู่ภาคปฏิบัติในแวดวงการเรียนบาลี อันสอดคล้องกับข้อสังเกตของ *พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร* ที่ว่า “การสร้างอภิธานบาลีเป็นดุจสะพานเชื่อมระหว่างพระไตรปิฎกกับการตีความทางภาษาศาสตร์” ในด้านเนื้อหาและโครงสร้าง คัมภีร์เล่มนี้ได้รวบรวมศัพท์ถึง 9,112 ศัพท์ พร้อมทั้งยกอุทาหรณ์จากพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกามาประกอบ แล้วจัดเรียงหมวดอักษรตามลำดับสระและพยัญชนะ ซึ่งถือเป็นระบบที่แสดงความเป็นระเบียบแบบแผนมากกว่าคัมภีร์อภิธานยุคก่อนหน้า การวางโครงสร้างดังกล่าวจึงมีลักษณะคล้ายพจนานุกรมเชิงวิชาการ มากกว่าการเป็นเพียงปกรณ์วิเสส ด้านการวิเคราะห์ศัพท์ตามหลัก *สัททาวิเสส* งานวิจัยนี้เลือกตัวอย่างคำบาลีมาอธิบายโดยอิงสูตร *กัจจายนะ* และ *ปทรูปสิทธิ* ซึ่งสะท้อนการพยายามบูรณาการศาสตร์เก่าและใหม่ให้เข้ากับการศึกษายุคปัจจุบัน อันตรงกับข้อเสนอของ *พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)* ที่เห็นว่า “การเรียนบาลีต้องใช้วิธีวิเคราะห์ธาตุและปัจจัยให้ครบถ้วนจึงจะเข้าถึงความหมายเชิงธรรม”

จากการอภิปรายข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า คัมภีร์ *ติปิฎกบาลีอภิธาน เล่มที่ 19* มีคุณค่าต่อการศึกษาทั้งใน 3 ประเด็นหลัก คือ (1) คุณค่าด้านไวยากรณ์ เนื่องจากช่วยให้นักศึกษาเข้าใจกลไกของ

การประกอบศัพท์และการเปลี่ยนแปลงรูปคำ (2) คุณค่าด้านฉันทลักษณะ เพราะมีการรวบรวมศัพท์ที่สามารถนำไปใช้แต่งฉันท์และคาถาบาลีได้อย่างถูกต้อง และ (3) คุณค่าด้านการศึกษาคัมภีร์บาลีเถรวาท เนื่องจากช่วยเชื่อมโยงการเรียนการสอนบาลีในสถาบันสงฆ์ไทยกับหลักวิชาการภาษาศาสตร์บาลีที่ประเทศพม่า

บทสรุป

การศึกษาคัมภีร์ติปิฎกบาลีอภิธาน เล่มที่ 19 ตั้งแต่อักษร วา – วิธุรชาตก เริ่มต้นด้วยการปริวรรตจากภาษาบาลีอักษรพม่ามาเป็นภาษาบาลีอักษรไทย โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการปริวรรตทุกตัวอักษรอย่างเคร่งครัดตามต้นฉบับ พร้อมทั้งปริวรรคประโยคอุทาหรณ์และการอ้างอิงคัมภีร์ต่าง ๆ โดยมิได้ละเว้น ทั้งยังได้จัดแยกประเภทของศัพท์ที่ปรากฏในคัมภีร์ไว้อย่างละเอียด เช่น สนธิ นาม สมาส ตัทธิต อาขยาต กิตก์ และอัพยยศัพท์ เป็นต้น การปริวรรตครั้งนี้จึงมิใช่เพียงการถอดตัวอักษร หากแต่เป็นการรักษาระเบียบแห่งโครงสร้างภาษาบาลีให้ครบถ้วนสมบูรณ์และสะดวกต่อการศึกษา ในส่วนของการแปล ผู้วิจัยได้นำบทตั้งที่ปริวรรตแล้วมาแปลเป็นภาษาไทย โดยแปลเฉพาะบทตั้งให้ตรงตามความหมายที่ปรากฏในแต่ละศัพท์ และแปลครบทุกนัยสำคัญ โดยอาศัยอุทาหรณ์จากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา อีกทั้งยังอ้างอิงคำแปลภาษาพม่าที่พระเถราจารย์แห่งวัดทักขิณารามได้แปลไว้แล้วมาเป็นแนวทางประกอบ การแปลครั้งนี้จึงมีลักษณะกะทัดรัด ชัดเจน และรักษาแก่นความหมายของศัพท์ไว้โดยตัดอุทาหรณ์ที่เกินความจำเป็นออกไป ผู้วิจัยยังยึดหลักการแปลที่เป็นระบบ เช่น กำหนดความหมายของศัพท์ที่มีอุทาหรณ์จำนวนมากให้อยู่ในแนวเดียวกัน หรือคงความหมายเดิมของศัพท์ที่ซ้ำกับศัพท์เบื้องต่ำตามคัมภีร์ เพื่อความสอดคล้องและความต่อเนื่องทางวิชาการ ด้านการวิเคราะห์ ผู้วิจัยได้อธิบายถึงประวัติความเป็นมาของการจัดทำคัมภีร์ โดยสืบเนื่องจากการทำสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 6 ในประเทศพม่า พ.ศ. 2493 ซึ่งนำไปสู่การรวบรวมและจัดทำพระไตรปิฎกและคัมภีร์ประกอบใหม่ โดยมีพระสงฆ์ผู้ทรงคุณวุฒิในพม่าเป็นผู้ดูแล เช่น พระภัททันตกุมาราภิวงศ์แห่งวัดทักขิณาราม เนื้อหาของคัมภีร์จึงเป็นการรวบรวมศัพท์บาลีจากคัมภีร์หลัก พร้อมด้วยประโยคอุทาหรณ์ การวิเคราะห์รูปศัพท์ และการจัดหมวดหมู่ตามสระและพยัญชนะอย่างชัดเจน ด้านโครงสร้าง คัมภีร์เล่มนี้มีการจัดทำอย่างเป็นระบบ ครอบคลุมทั้งรูปศัพท์ ประโยคอุทาหรณ์ และการอธิบายความหมาย ทำให้สะดวกต่อการค้นคว้าเชิงวิชาการ ผู้วิจัยยังได้ทำการวิเคราะห์ศัพท์ตามหลักสัททาวิเสส โดยเลือกตัวอย่างบทบาลีมาจำแนกตามกลุ่มคำ เช่น สนธิ นาม สมาส ตัทธิต อาขยาต และกิตก์ พร้อมอ้างอิงสูตรจากคัมภีร์กัจจายนะและปทรูปสิทธิ และนำมาจัดทำเป็นตารางเปรียบเทียบ เพื่อให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของศัพท์ได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ยังได้ยกศัพท์ “วิ” ขึ้นเป็นตัวอย่างเพื่อแสดงระบบการสืบค้นและการจำแนกคำอย่างเป็นหมวดหมู่

คุณค่าที่ได้รับจากงานวิจัยแบ่งเป็น 3 ด้าน คือ ประการแรก ด้านไวยากรณ์ งานวิจัยช่วยทำให้เข้าใจหลักการแยกธาตุ ปัจจัย ลิงค์ และวิภัตติได้อย่างถูกต้อง โดยมีการนำตัวอย่างจากคัมภีร์ธรรมบทมาวิเคราะห์และเทียบกับคัมภีร์สัททาวิเสส ประการที่สอง ด้านฉันทลักษณ์ งานวิจัยแสดงให้เห็นว่าการรวบรวมศัพท์และความหมายจากคัมภีร์บาลีสามารถช่วยให้นักวิชาการและกวีแต่งฉันท์ได้ตรงตามแบบ

แผน อีกทั้งยังใช้เป็นหลักในการศึกษาคาถาในคัมภีร์บาลีได้ ประการที่สาม ด้านคุณค่าต่อการศึกษาคัมภีร์ งานวิจัยนี้เป็นฐานข้อมูลที่สำคัญต่อการเรียนการสอนบาลี เนื่องจากสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการศึกษาคัมภีร์บาลีเถรวาทระดับสูงได้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการวิจัยที่ได้ปริวรรต แปล และวิเคราะห์คัมภีร์ติปิฎกบาลีอภิธาน เล่มที่ 19 หมวด ว อักษร ตั้งแต่ศัพท์ ‘วา’ ไปจนถึง ‘วิธุรชาตก’ อย่างเป็นระบบ พบว่าเนื้อหามีคุณค่าทางภาษา และพุทธธรรมอย่างสูง อีกทั้งยังเป็นฐานข้อมูลที่สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอนบาลี และการศึกษาเชิงพุทธศาสตร์ในระดับอุดมศึกษาได้อหลากหลาย จึงเสนอแนะแนวทางเชิงนโยบาย

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1) การวิเคราะห์เชิงสัททศาสตร์ควบคู่กับวาทศาสตร์บาลี “การวิเคราะห์โครงสร้างศัพท์และวาทศิลป์เชิงจริยธรรมในคัมภีร์ติปิฎกบาลีอภิธาน หมวด ว อักษร ตั้งแต่ศัพท์ (วา – วิธุรชาตก)” แนวทาง: ศึกษาศัพท์ที่มีลักษณะพหุนัย/สื่อความจริยธรรม/โน้มน้าวใจ แล้ววิเคราะห์ เชิงวาทศาสตร์ทางพุทธศาสนา

2) การพัฒนาเป็นฐานข้อมูลศัพท์เฉพาะด้าน “การพัฒนาฐานข้อมูลอภิธานบาลีเฉพาะด้าน: กรณีศึกษาศัพท์วิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์อภิธานบาลี” แนวทาง: รวบรวมศัพท์บาลีที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติวิปัสสนา พร้อมคำแปล คำอธิบายจากอรรถกถา และการนำเสนอในระบบฐานข้อมูลดิจิทัล

3) การจัดทำฐานข้อมูลเปรียบเทียบ (Comparative Database) “การสร้างฐานข้อมูลเปรียบเทียบอภิธานบาลี 3 ภาษา (บาลี–พม่า–ไทย–อังกฤษ) เพื่อส่งเสริมการศึกษาภาษาพระไตรปิฎก” แนวทาง: เปรียบเทียบคำศัพท์ในหมวดเดียวกันจากต้นฉบับพม่า แปลไทย และอธิบายเป็นอังกฤษ พร้อมพัฒนาเป็นระบบ Concordance เพื่อการสืบค้นขั้นสูง

4) การเปรียบเทียบเชิงคัมภีร์กับคัมภีร์อภิธานและไวยากรณ์อื่น “การศึกษาคำศัพท์ในคัมภีร์ติปิฎกบาลีอภิธาน เปรียบเทียบกับอภิธานัปปทีปิกา” แนวทาง: ศึกษาความเหมือน–ความต่างของโครงสร้างศัพท์ ความหมาย และการจัดระบบอภิธาน พร้อมวิเคราะห์นัยทางประวัติศาสตร์ภาษาบาลี

เอกสารอ้างอิง

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. **พจนานุกรมบาลี–สันสกฤต**. กรุงเทพฯ: มติชน. 2547.

ประทีป เหล่าละมัย. **พระพุทธศาสนาในเมียนมาร์.** กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย. 2548.

พระคันธสาราภิวงศ์ (สมลักษณ์ คนฺธสาโร). **สุโพธาลงฺการฏีกา.** พิมพ์เนื่องในวาระโอกาสมงคลอายุ 90 ปี พระธัมมานันทมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต 8 มกราคม 2553. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์. 2560.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **หลักการวิเคราะห์ศัพท์บาลี.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย. 2550.

พระมหาสมบูรณ์ ญาณวีโร. **การตีความศัพท์บาลีในอรรถกถา.** กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2561.

พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร. **อภิธานบาลีและการตีความ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เลี่ยงเชียง.

พระศรีสุทธิพงศ์ (สมศักดิ์ อุปสโม). **“ปทานุกรมพระไตรปิฎก ฉบับบาลี – ไทย”.** เล่ม 1 จัดพิมพ์–เผยแพร่โดย “กองทุนเผยแพร่พุทธธรรม”. 2556.

พระศรีสุทธิพงศ์ (สมศักดิ์ อุปสโม). **กัจจายนะขั้นพื้นฐาน.** นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ–ราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม, 2545.

วรชัย ปัญญาธิคุณ. (2563). **ภาษาบาลีและการแปลในคัมภีร์พุทธศาสนา.** เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วิโรจน์ คุ้มครอง. คัมภีร์สุตตสังคหะ: การปริวรรต การแปล และการวิเคราะห์. **รายงานการวิจัย, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์**: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559.

เวทย์ บรรณกรกุล. **กัจจายนะเบื้องต้น.** กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์. 2554.

สมบัติ ธำรงธัญวงศ์. **พระไตรปิฎกศึกษา**. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา. 2553.

สันติ วิริยะรังสฤษฎ์. **พระไตรปิฎกและการสังคายนา**. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2552.

สุจิตรา วัฒนธรรม. **วิธีการแปลคัมภีร์บาลี: การประยุกต์ใช้ในยุคปัจจุบัน.** ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 2564.

อนันต์ กาญจนพันธุ์. **บาลีศึกษาเปรียบเทียบ.** เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2554.

อุทิส ศิริวรรณ และคณะ. **พจนานุกรมพระไตรปิฎกบาลีเถรวาท เล่ม 1.** กรุงเทพมหานคร: บจก.ปัญญมิตร การพิมพ์. 2565.